

Artikkel II:

Monument og minne.

Mobilisering av fortid – argument for fremtid?¹

Lena Aarekol
Tromsø Museum Universitetsmuseet
Universitetet i Tromsø
Lena.Aarekol@tmu.uit.no

Abstract

In 1977 a monument in memory of the Finnish immigrants was erected in Vadsø, the capital town of the county of Finnmark. The unveiling ceremony of the monument was an exceptional event, where the Norwegian king Olav, the Swedish king Carl Gustav and the Finnish president Uhro Kekkonen attended. The purpose of the monument was to pay tribute to the Finnish immigrants and their contribution to the North Norwegian communities. These immigrants were also known as Kven, an old Scandinavian term for people with a Finnish cultural background who moved to North Norway in the eighteenth and nineteenth centuries. By going back to the memorial-making process, I have reinvested the monument with the memory of its acquired past. It is argued that the construction of the monument in Vadsø was not only a kind of reconstruction of the past and a kind of public mnemonic technique, but also a contribution to the discourse about the present and the future. This monument may be seen as a process where the immigrant's identity was tied to the place, both the geographical space and as an ethnic group in a multiethnic society. The monument may also be interpreted as a first "battle" to draw attention to the Kvens, and a first attempt to revitalize Kven culture and identity.

Nøkkelord: Monument, minne, sted, kvener, Finnmark

Bak på planet av en lastebil ankom en ung kvinne, hennes sønn, mann og far Vadsø. Det var våren 1977. De kom fra Finland til Vadsø som så mange innvandrere hadde gjort tidligere. Siden ble den lille familien værende på torget i byens sentrum. Med en bekymret mine sitter den unge kvinnen og ammer sitt barn. Hennes mann som er fisker står og skuer utover Ishavet. Ved kvinnens side sitter en gammel skjeggete mann, hennes far, med et godt grep rundt en spade og betrakter barnet. Familien utgjør et 8 meter høyt monument, plassert på en sokkel med plakettinskripsjonen: "År 1977 ble dette monument reist i erkjennelse av den betydning den finske innvandring har hatt for Finnmark fylkes utvikling og vekst." Teksten forteller at monumentet ble reist for å hedre de finske innvandrerne og for å minnes deres innsats.

¹ *Tidsskrift for kulturforskning* nr 4 2007, Novus Forlag, Bergen.

Monumenter er ofte storslåtte i komposisjon og stil, verdig i form og uttrykk, med verdi utover øyeblikket.² Men de færreste monumenter blir besøkt bare på grunn av utforming eller estetikk, de oppsøkes ofte på bakgrunn av de minner som monumentet referer til. I dette tilfelle viser monumentet til de finskspråklige innvandrerne som kom fra Finland og Nord-Sverige til Norge på 1700- og 1800-tallet. De bosatte seg hovedsakelig i Nord-Norge og betegnelsen *kven* blir brukt om denne gruppen og deres etterkommere (Megård 1999, Niemi 1991:26, Niemi 2003a:45 og Ryymin 2003:3). Monumentet i Vadsø blir omtalt som både Innvandrermønumentet eller Kvenmonumentet.

Monumenter blir gjerne definert som minnesmerker. Oppmerksomheten er rettet mot begivenheter eller hendelser som ikke lenger er til stede, og hensikten er å vise til noe utenfor det rent fysiske uttrykket. Monumenters formål er ofte å være offentlige huskelapper til fortidige hendelser. De viser sjeldent til eller bærer med seg minner om hvordan de ble til, men tilblivelsesprosessen har tilført historie og verdi. En undersøkelse av hvordan et monument kommer til og hvilke valg som blir gjort i denne prosessen, fra ide til ferdig monument, vil gi et innblikk i hvilke faktorer som blir tillagt betydning. Samtidig vil det kunne gi en forståelse utover det ikonologiske og estetiske. Har monumentets formål eller innhold endret seg i løpet av denne prosessen? Selve skapelsesprosessen kan si noe om hvilken mening som blir generert når temporære hendelser blir konvertert til materiell form, og når tid blir til rom (Young 1993:15). Prosessen vil også kunne fortelle om politiske og sosiale disponeringer i tilblivelsens samtid. Arbeidet med monumentet i Vadsø pågikk på 1970-tallet, en periode da problemstillinger omkring etnisitet stod på dagsordenen (spesielt det samiske). De finske innvandrernes språk og kultur var i ferd med å forsvinne etter en lang periode med hard fornorskning og modernisering av Nord-Norge (Eriksen og Niemi 1981). Samtida representerte imidlertid en periode med oppsving i distrikts- og lokalengasjementet generelt, koblet sammen med en politisk utkantideologi. I disse årene var det stor aktivitet i lokalhistorieskrivingen med fokus på blant annet etnisitet og det flerkulturelle Nord-Norge, der kvensk språk og kultur ble gjenstand for en ny forskningsinteresse (Niemi 1987, 1989 og 2000).

I denne artikkelen vil jeg se nærmere på hvordan monumentets tilblivelsesprosess kan plasseres innenfor diskurser om kollektivt minne og sted. Ved å fokusere på opphav og

² Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon 1985.

tilblivelse vil tolkningen av monumentet inkludere historiske og politiske realiteter, uenigheter, den ferdige formen i det offentlige rom og dets plass i det nasjonale minnet (Young 1993:14). For å avdekke denne prosessen har jeg undersøkt arkivet ved Finnmarksbiblioteket i Vadsø, aviser fra denne perioden og intervjuet en av hovedaktørene.³

Kollektivt minne

Monumentet i Vadsø innehar en retrospektiv orientering, det er et kollektivt minne om tilbakelagt tid og hendelse. De seinere års forskning og forståelse av kollektivt minne er særlig inspirert av den franske sosiologen Maurice Halbwachs (1877-1945) og hans arbeider. Ifølge Halbwachs er det kollektive minnet ikke er gitt, men er heller en sosialt konstruert forestilling. Det har en sosial basis og er utviklet i samhandling mellom mennesker. Halbwachs så på erindringer som grunnleggende for det kollektive minnet (Halbwachs 1992:43). Jeg skal se på hvordan monumentet i Vadsø både ble en anledning til å hente frem minner, men også å glemme eller fortrenge andre (Assmann 2006:1-4 og Nora 1996:3). Her var det bare utvalgte episoder som kunne være med.

I tillegg til det retrospektive elementet har monumentet i Vadsø et fremtidsrettet perspektiv (Eriksen 2001:140 og Nora 1996:3). Ved å se på tilblivelsesprosessen ønsker jeg å fokusere på hvordan utformingen og oppsetting av monumentet er knyttet til sin samtid, fordi eierforholdet til fortiden i mange tilfeller handler om tilhørighet og posisjoner i nåtiden (Thuen 2001:13). Gjennom monument blir den kollektive erindringen materialisert og representerer det samtida ønsker skal minnes i framtida. Enhver gruppe eller minoritet kan skaffe seg politisk stemme eller makt over en felles symbolverden på den måten (Assmann 2004:114). Prosessen fra ide til ferdig avduket monument vil bidra til å sette fokus på de ulike strategiene som ligger til grunn for politisk makt og utforming av historie og minne.

Et sted for en annen tid?

Oppsetting av monumentet i Vadsø handlet også om ”å stedliggjøre historien.” (Eriksen 2001:36). Her ble historien og stedet sammenkoblet. Stedet har betydning for hvordan et monument oppfattes, samtidig tilfører monumentet stedet en ny dimensjon.

³ Finnmarksbiblioteket/Innvandrermonument (F/1); *Finnmarken* og *Finnmark Dagblad* 1971-1977; intervju med Anders Aune 4.5.2007.

Begrepet sted har blitt definert og problematisert innenfor en rekke ulike disipliner. Historikeren Dagfinn Slettan har vært opptatt av stedet som forskningsobjekt og konkluderer med at dette har stor betydning for et lokalsamfunns selvforståelse. Han har gitt en svært forenklet definisjon av stedet som ”noe lokalisert der det foregår menneskelig aktivitet.” (Slettan 1999:11). Men, som Slettan selv hevder, begrepet er mer komplekst og dreier seg i stor grad om forholdet mellom sted og kultur. Stedet blir formet gjennom menneskelig aktivitet, og ”[d]et er dialogen mellom mennesker på stedet og mennesker utenfor stedet, som skaper stedet.” (Greve 1999:23). Dette perspektivet er overførbart til monument og sted. Gjennom et monument kan fortiden bli brukt til å gi betydning og mening til samtida, utvalgte begivenheter eller epoker representerer fortiden og gir stedet identitet (Garnert 1994:102 jmf Selberg 2002:11). Folkloristen Anne Eriksen har hevdet at ”[d]et å reise et monument betyr å slå fast en mening, en tolkning, på den mest konkret tenkelig måte: Ved bokstavelig og fysisk å erobre og holde et sted.” (Eriksen 1999:95) Men det å sette opp et monument binder nødvendigvis ikke et sted fast til en bestemt tolkning. Nye tolkninger av monumentet eller nye monument kan komme til, og dermed bidra til en utdyping av en tematikk eller endre et steds perspektiv på historien.

Gjennom monumentet blir stedet en møteplass mellom historien og minnet, det skaper forbindelse mellom den kollektive historien og det individuelle minnet (Eriksen 2001). Et monument kan få betydning som fortelling både på det nasjonale, regionale og lokale plan. I Vadsø er det naturlig å tenke seg at dette monumentet fikk særlig betydning lokalt, men også regionalt og nasjonalt. Reisingen av dette monumentet kan ses på som en kulturell prosess hvor innflytternes identitet blir knyttet til stedet, både som en markering i relasjon til det geografiske stedet, men også som en etnisk gruppe. Her er det sentralt å se på hvilket sted som ble valgt for oppsetting av monumentet og hvorfor nettopp dette stedet ble valgt. Hvilke implikasjoner hadde stedsvalget og hvilke aktører og interesser var involvert? Jeg vil nå se nærmere på hvordan monumentet i Vadsø kom til, ideen, finansiering, symbolikk og plassering.

Et monument blir til

Selve ideen til monumentet i Vadsø skal ha blitt unnfanget sommeren 1970 under en kaffepause i redaksjonen til lokalavisa *Finnmarken*. En journalist refererte til en begivenhet på Finnskogen den sommeren, hvor en minnestein til ære for finsk innvandring til dette området på 1600-tallet ble avduket. I løpet av den påfølgende diskusjonen ble ideen om et

monument lansert: ”Da utbrøt redaksjonssekretær Erling Arvola, som selv er av finsk herkomst, at et skikkelig monument til minne om den finske innvandringen rettelig hørte hjemme i Vadsø” (Nilssen 1990:103).⁴ Sverre Nilssen, daværende redaktør i avisa *Finnmarken* og formann i Finnmark fylkes kulturnemnd, ”tente” på ideen. Han ble en viktig aktør og en pådriver i den videre prosessen. Sverre Nilssen tok snart et initiativ overfor Norsk-finsk forenings (heretter omtalt som NFF) lokallag i Vadsø, og fikk i gang et samarbeid om monumentsaken.⁵ På eget initiativ hadde han allerede drøftet ideen om et eventuelt monument med direktøren for Norsk kulturråd og fått tips om hvordan han skulle gå frem videre. For å kunne få støtte av kulturrådet måtte han klare å skape både et lokalt engasjement for saken og lokal finansiering.⁶ På Vadsø Hotell den 6. desember 1970, under den årlige feiringen av Finlands selvstendighetsdag, ble ideen om et monument første gang offentlig lansert, og man så for seg at monumentet kunne stå ferdig på byens torg i løpet av 1973.⁷ Styret i NFF bestemte seg for å engasjere seg i prosjektet og et første steg var ”å få nedsatt et utvalg med oppdrag å redigere et interessevekkende opprop med oppfordring til økonomisk støtte til løsning av saken. Det bør innhentes underskrifter til støtte for ideen hos kjente kvinner og menn.”⁸ Oppropet ble utarbeidet og publisert i aviser under tittelen ”Reising av innvandrermonument i Vadsø”, med 87 underskrifter av blant annet ordførere, stortingsrepresentanter, disponenter, skoleinspektører, småbrukere og husmødre.⁹ Underskriftene viser at det lokale engasjementet var stort og at mange stilte seg bak denne ideen. Samtidig bidro underskriftene kanskje til å forebygge eventuell kritikk av initiativet. I oppropet ble det understreket at de finske innvandernes innsats hadde betydd mye for Finnmark fylkes utvikling på flere områder. Monumentet ble forklart å skulle være ”et verdig minne over innvandrerne og deres innsats – og som et symbol på de sterke bånd mellom våre to folk på Nordkalotten.”¹⁰ Det ble også fortalt at Vadsø var det naturlige valget av plassering på grunn av de mange finske innvandrerne og at dette var fylkets administrasjonsby. Oppropet kan også betraktes som starten på en innsamlingsaksjon; det inneholdt også et kontonummer med oppfordring om å gi økonomisk støtte til monumentet. Her åpnet den planlagte monumentreisingen for deltagelse og lokal storhet, lojalitet og identifikasjon. Alle ble invitert til å bli eier av monumentet ved å gi penger og bli deltaker i minnestedet, uten at det ble stilt

⁴ F/I: 3/5. Udatert notat.

⁵ F/I: 1/5. Brev fra Sverre Nilssen til NFF, 27.1.1971; brev fra NFF v/Bjarne Olsen 29.1.1971.

⁶ F/I: 1/5. Brev fra NFF v/Bjarne Olsen 29.1.1971.

⁷ *Finnmarken* 7.12.1970; *Finnmarken* 18. 6.1977.

⁸ F/I: 1/5. Brev fra Sverre Nilssen til NFF 27.1.1971; brev fra NFF v/Bjarne Olsen 29.1.1971.

⁹ F/I: 1/5.

¹⁰ Ibid.

store krav (jmf Eriksen 2004:38 og Aronsen 2005:11). Ved å aktualisere kollektive minnetradisjoner gjennom monument, kunne den enkelte ta del i og minnes fortiden (Selberg 2002:18). Det neste steget var å starte prosessen med å utarbeide selve monumentet.

Utforming

Det eksisterte ulike oppfatninger om hvordan valg av kunstner skulle foregå, og hva slags kunstnerisk uttrykk monumentet skulle få. Norsk kulturråd ville at det skulle lyses ut en kunstnerkonkurranse, og i oppropet fra 1971 ble det også antydnet at det ville bli utlyst en slik konkurranse for norske og finske kunstnere.¹¹ Sverre Nilssen ville derimot at både utforming og symbolikk i monumentet måtte bestemmes lokalt, noe han også foreslo i et møte med Norsk kulturråd. Dette synspunktet fikk ikke udelt positiv mottakelse, og Nilssen skal ha blitt lettere irritert og uttalt følgende:

”Et monument over den finske innvandringen skal være slik utformet at gammelkvenene og deres slekt skal kjenne seg igjen. Det skal være noe som folk forstår umiddelbart og ikke noe som de må ha en lang utredning for å begripe. Derfor må monumentet i det minste være tilnærmet figurativt. Noe sammensveiset jernskrammel vil vi ikke ha. Den slags har vi ennå nok av etter krigen i Finnmark, og til et eventuelt slikt arbeid trengs det bare en grovsmed. Det kan vi lett greie selv!”
(Nilssen 1990:104)

Nilssen antyder at han anså dette som et lokalt prosjekt, uten ønske om innblanding av kulturbyråkratiet i hovedstaden. Han fikk også støtte av banksjefen i Tornio, Veli Arrela, som også var en kjent kulturpolitiker i Finland. Arrela foreslo å sløyfe kunstnerkonkurransen fordi han mente den ville komplisere og forsinke prosessen. Han oppfordret NFF til å ta kontakt med den finske billedhuggeren Ensio Seppänen i Kemi og bestille noen gipsutkast fra han fordi han både var ”en anerkjent billedhugger og er dessuten rimelig og snar.”¹² NFF fulgte dette rådet, og i januar 1975 godkjente NFF en av de fem modellene som Seppänen hadde blitt invitert til å utarbeide.

Finansiering

¹¹ Ibid.

¹² F/I: 1/5. Brev fra Veli Arrela 1971.

Da kontrakten om levering av monumentet ble underskrevet i 1975 hadde innsamlingsaksjonen vært i nærmere fire år og resultert i ca 7 800 kr. NFF hadde forpliktet seg til å betale 360 000 kr for det ferdige monumentet, og det viktig å få sikret full finansiering. Dette var en medvirkende årsak til at den daværende lederen av foreninga, Einar Niemi, tok kontakt med fylkesmannen Anders Aune (Aune 1996:106-107). I tillegg var man i NFF bekymret for at arbeidet med monumentet skulle bli en for stor sak for en liten lokalforening.¹³ Etter initiativ fra Niemi og Aune ble den videre progresjon i arbeidet med monumentet diskutert i Vadsø kommunestyre, der det ble besluttet å sette ned en monumentkomité. Dette utvalget skulle bestå av to representanter fra kommunen, to fra NFF, to fra Finnmark fylkeskommune og ha fylkesmannen som formann. Dermed ble også Aune en viktig aktør i arbeidet med å sette opp monumentet. Monumentkomiteen fikk fullmakt, uten innblanding fra kommunale organer, til å jobbe videre med å få reist monumentet, inngå avtaler, sikre finansieringen, trekke retningslinjer og organisere avdukingen.¹⁴ Endringen i hvem som skulle stå ansvarlig for prosjektet fikk stor betydning for det videre arbeidet og resultatet. Men fylkesmannen i spissen fikk prosjektet økt legitimitet, gjennomslagskraft og omfang.

Den nyopprettede komiteen utarbeidet et nytt opprop, denne gangen med tittelen ”Monument over den finsk/svenske innvandringen til Finnmark”.¹⁵ I tillegg til annonsering i aviser, ble dette oppropet også trykket som en egen folder. Det inneholdt en lengre tekst på norsk og en kortversjon på finsk. Her ble det tydeliggjort at komiteen mente dette ikke bare var noe som angikk Vadsø, men at det var ”en sak for hele Finnmark. Ja, det er en betydelig Nordkalottsak”.¹⁶ Ved å flytte fokus fra byen til fylket åpnet komiteen for økt støtte fra regionen og ikke bare lokalsamfunnet. Folderen ble vedlagt de ulike finansieringssøknadene til offentlige instanser, men ble også brukt for å samle inn penger fra privatpersoner. Det nye oppropet ble laget for å få fart på innsamlingsaksjonen og for å skape oppmerksomhet omkring prosjektet i regionen.

Dette andre oppropet, fra 1975, skiller seg ikke vesentlig innholdsmessig fra det første og kan betraktes som en revidert utgave, men med enkelte nyanseforskjeller vedrørende

¹³ NFF var en liten og ny organisasjon som ble etablert i 1964.

¹⁴ Intervju med Anders Aune 4.5.2007; F/I: 1/5. Brev fra Vadsø formannskap til NFF 3.9.1975. (Sverre Nilssen og Arnold Dørum Persen ble utpekt som kommunens representanter)

¹⁵ F/I: 3/5.

¹⁶ Ibid.

argumentasjonen for hvorfor monumentet skulle settes opp. Her blir innvandrerne betegnet som finske og deres kultur som norsk-finsk. I oppropet fra 1975 ble det fremtidige monumentet imidlertid navngitt som ”Kvænmonumentet”, og det argumenteres for at det må plasseres i Vadsø fordi byen ”har et spesielt ansvar når det gjelder å bevare reminisenser av finsk kultur på norsk jord.”¹⁷ Det første oppropet vektla særlig innvandrernes slit, nød, oppbrudd og tilpasning til det nye fedrelandet, mens det nye oppropet i større grad fremhever innvandrernes betydning for området de kom til, både kulturelt og materielt: ”Det er ikke for mye sagt at den finsk/svenske innvandringen kom til å bli en mektig løftestang for utviklingen i Finnmark på de fleste av samfunnslivets områder.”¹⁸ I oppropene er det særlig minnene fra tida da innvandrerne kom og slo seg ned i Finnmark som har fått fokus, og kan fortolkes som et utslag av at etniske minoriteter gjerne søker sine røtter for å redefinere egen identitet ved hjelp av fortiden (Nora 1996). Det planlagte monumentet kan betegnes som et ledd i en *Erinnerungskultur*, hvor en gruppe produserer minner for egen kultur som en form for husketeknikk eller mnemoteknikk (Assmann 2006:1-4). I en slik sammenheng kan monumentet som et fabrikkert minne fordi det å hente frem eller konstruere felles minner for en gruppe er et viktig vikemiddel for å bli sett og hørt. Oppropene skulle bevisstgjøre befolkningen om hva som skulle minnes i monuments form, men også skape konsensus om prosjektet.

Det har i ettertid blitt fremstilt slik at det først ble fart på finansieringen av monumentet etter at monumentkomiteen og fylkesmannen overtok ansvaret.¹⁹ Men flere av søknadene som ble innvilget var allerede sendt da komiteen ble oppnevnt. Anders Aune satte derimot i gang en mer omfattende innsamlingsaksjon ved hjelp av sine kollegaer landshøvdningene Ragnar Lassinanthi og Asko Oinas, i henholdsvis Norrbotn (Sverige) og Lappland (Finland).²⁰ Det samlede resultatet var at monumentet var fullfinansiert før det stod ferdig. I tillegg til innsamlede midler i Norge, Sverige og Finland bidro Norsk kulturråd, Finnmark fylkeskommune, Vadsø kommune og Nordisk kulturfond med midler. Totalt fikk monumentkomiteen inn 467.000 kr, iberegnet billettinntekter fra avdukingsarrangementet og honorar fra NRK for sending under begivenheten. Da kunstneren var betalt og avdukingsarrangementet var over, satt komiteen igjen med et overskudd på 34.000 kr. Restbeløpet ble overført til NFF i Vadsø. Det ble ikke stilt noen betingelser for bruken av

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Se Nilssen 1990:104; Aune 1996:106–107.

²⁰ Intervju med Anders Aune 4.5.2007.

disse midlene, bortsett fra at det ble ytret et ønske om at midlene skulle brukes til å fremme kultursamarbeid på Nordkalotten.

Monumentet heises på plass. Foto: Arvid Sveen, 1977.

Et sted for monumentet?

Parallelt med arbeidet for å skaffe finansiering, pågikk det en heftig debatt om hvor det åtte meter høye monumentet skulle plasseres. Å bli enige om det best egnede stedet var ikke uproblematisk.

Den geografiske plasseringen av byen langs Varangerfjorden og bosetningsmønsteret lokalt i Vadsø hadde betydning for diskusjonen om hvor monumentet skulle plasseres. De finske innvandrerne hadde siden 1830-tallet slått seg ned i egne bydeler. På 1970-tallet eksisterte fortsatt denne inndelingen av Vadsø i tre bydeler; Midtbyen (Nordmannsbyen), Indre kvenby og Ytre kvenby (Niemi 2003b:139-140). Ytre kvenby var det området hvor de første finske innvandrerne slo seg ned og dette området blir også benevnt som Kvenbyen eller Ytrebyen. NFF ønsket at monumentet skulle reises nettopp i dette området, nært den kvenske gården Tuomainengården. De daværende eierne av, Ida og Alf Tuomainen, hadde overdratt gården til kommunen med ønske om at den kunne bli et fremtidig kvenmuseum. Kunstneren hadde vært på befaring i området og tatt på seg oppdraget under den forutsetning at monumentet skulle plasseres her.²¹ NFF mente at "[i] sentrum vil monumentet virke malplisert, i Ytrebyen vil det bli plassert i sitt naturlige miljø."²² Plasseringen av monumentet her kan samtidig betraktes som et ledd i en strategi fra NFF om å styrke museumsplanene for Tuomainengården. Ida Tuomainen var dessuten medlem i NFF og sterkt engasjert i både monumentsaken og museumssaken.²³

Allerede i februar 1975 tok NFF et initiativ overfor kommunen for å starte en dialog om hvor i Vadsø monumentet kunne plasseres. Bakgrunnen var at det eksisterte en viss bekymring i NFF for at kommunen hadde innlemmet monumentet i reguleringsplanen for sentrum.²⁴ Dette ble også opptakten til en debatt som skulle gå over ett og ett halvt år. Da monumentkomiteen startet sitt arbeid i september 1975, overtok den oppgaven med å klargjøre hvor monumentet skulle plasseres. Dette arbeidet lå dødt frem til sommeren 1976, da etterlyste NFF igjen en debatt og et engasjement omkring denne problemstillingen.²⁵ Monumentkomiteen var imidlertid i tvil om at Ytrebyen ville innebære den mest hensiktsmessige plasseringen, men

²¹ F/I: 1/5. Brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø byingeniørkontor 24.2.1975.

²² F/I: 1/5. Referat fra møte 14.5.1975; brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø bygningsrådet 6.6.1975.

²³ Se for eksempel F/I: 1/5. Referat fra: Internt møte om "Tuomainengården", "Esbensengården" og plasseringen av "Kvenmonumentet" 14.5.1975.

²⁴ F/I: 1/5. Brev fra NFF v/ formann Einar Niemi til Vadsø byingeniørkontor 24.2.1975.

²⁵ *Finnmarken* 7.6.1976.

ønsket likevel ikke noen offentlig diskusjon.²⁶ Både komiteen og NFF mente imidlertid at monumentets utforming hadde betydning for hvor det skulle plasseres. De var enige om at fiskeren i monumentet måtte kunne skue utover havet, uenigheten dreide seg om hvor fra. Det eksisterte også enighet om at menneskene i monumentet måtte sees forfra og ikke bare ”ræva” som en representant fra NKP uttrykte det i en seinere kommunestyredebatt.²⁷ Samtidig var det ønskelig at monumentet måtte bli godt synlig i bybildet, og ikke gjemmes bort.

Monumentkomiteen så for seg tre mulige alternativer, som alle lå i Midtbyen. Etter en befarings i dette området ble komiteen enige om at det beste alternativet var øvre del av Tollbugata. Her, i bakken foran fylkesbygget, ville det få en dominerende posisjon.²⁸ Forslaget om plassering i Ytre kvenby ble dermed eliminert og komiteen bestemte seg for at ”[e]n må se bort fra det lokale miljø da denne saken ikke bare angår Vadsø, men hele fylket.”²⁹ Komiteen var opptatt av at kunstneren skulle bli tatt med på råd, og Ensio Seppänen ble hentet til Vadsø for å være med på å befare de ulike alternativene. Underveis i befaringsen av Tollbugata endret han oppfatning, og uttalte: ”Her vil monumentet ut fra et kunstnerisk helhetssyn komme til sin fulle rette, og jeg ville være glad og takknemlig om de kommunale myndigheter så seg råd til å avsette dette området til innvandrermonumentet.”³⁰ Seppänen så for seg at monumentet eventuelt kunne flyttes om nødvendig, noe som ble behørig kommentert i ulike leserinnlegg i avisa *Finnmarken*. Det ble blant annet foreslått at monumentet kunne settes på hjul og flyttes ved behov.³¹ NFF var representert i monumentkomiteen og var derfor orientert om komiteen og kunstnerens preferanser når det gjaldt stedsvalg. Nå endret også NFF synspunkt og hevdet at de tidligere drøftingene var gjort ut fra hva de kalte mer beskjedne vurderinger og at ”noe forslag om plassering i Tollbugata turde man antagelig ikke tenke på engang da. Det var først etter at monumentet var blitt en fylkessak (eller kanskje rettere en nordkalott-sak) at denne dristige plasseringen kom inn i billedet.”³²

21. oktober 1976 ble plasseringen av monumentet tatt opp til politisk behandling i kommunestyret i Vadsø. Ifølge *Finnmarken* skapte de to alternativene voldsom debatt:

²⁶ F/I: 1/5. Referat fra møte i komiteen 26.7.1976.

²⁷ *Finnmarken* 23.10.1976.

²⁸ Intervju med Anders Aune 4.5.2007.

²⁹ F/I: 1/5. Referat fra møte i komiteen 26.7.1976.

³⁰ *Finnmarken* 19.8.1976, se også F/I: 2/5. Brev fra Anders Aune til ordfører i Vadsø 18.8.1976.

³¹ Se for eksempel *Finnmarken* 27.8.1976 og 23.10.1976.

³² F/I: 2/5. Brev fra NFF til Vadsø formannskap 24.10.1976.

”Plasseringen av innvandrermemorialen i Vadsø utløste en nærmest beinhard og uforsonlig strid i bystyret der man hele tiden hadde fryktet ble en realitet: En bydelsstrid mellom «indreby- og ytrebykvenene».”³³ Dermed fikk striden en ny dimensjon. Den ble nå tolket som et internt oppgjør mellom kvener bosatt i de ulike bydelene, representert ved de ulike personene involvert i debatten.”

Siden utfallet av plasseringssaken kunne føre til reguleringsendring av byplanen, ble det foretatt en prøvevotering hvor det var nødvendig med et kvalifisert flertall for et av alternativene. Voteringen endte opp med 15 stemmer for plassering i sentrum mot 13 stemmer for Ytrebyen.³⁴ Møtet ble imidlertid avsluttet, før endelig votering ble avholdt, fordi det ble for sent på kvelden. Ifølge *Finnmarken* bidro behandlingen av denne saken til å skape ”byhistorie” fordi det var første gang kommunestyremøtet hadde avbrutt sine forhandlinger.³⁵ Da saken kom opp til andre gangs avstemming den 25. oktober hadde flere av dem som stemte imot endret oppfatning, og sentrumsalternativet fikk nå 21 mot 8 stemmer.³⁶ En mulig medvirkende årsak til dette var at både Anders Aune, Sverre Nilsen og NFF offentlig uttalte at sentrum var det beste alternativet.³⁷ Nøyaktig åtte måneder før memorialen ble avduket var det endelig besluttet hvor memorialen skulle plasseres. Komiteen fikk memorialen oppført der de mente det hørte hjemme; på en bakketopp midt i Vadsø, tronende i front av Finnmarks fylkesbygg, skuende utover havet og med fronten vendt mot byens sentrum.

Den endelige plasseringen i sentrum kan også ses i sammenheng med den pågående planleggingen av avdukingen. En måned før saken ble behandlet i kommunestyret ble det klart memorialen skulle avdukes av Kong Olav, og at den finske presidenten og det svenske kongeparet var invitert.³⁸ Det kan tenkes at memorialkomiteen anså det som mer passende å få kongen til å avduke et memorial i sentrum av byen enn utenfor. Selve arrangementet ville med konger og president til stede få et langt mer offisielt nasjonalt og internasjonalt preg. Dermed ville oppmøte og interessen fra pressen øke oppmerksomheten rundt selve arrangementet og memorialen. Dette var samtidig en anledning til å vise frem Vadsø, noe som også talte for sentrumsalternativet. I samme periode kunne en dessuten lese om

³³ *Finnmarken* 23.10.1976.

³⁴ F/I: 2/5. Særutskrift fra Vadsø kommunestyres forhandlingsprotokoll 23.10.1976.

³⁵ *Finnmarken* 23.10.1976.

³⁶ F/I: 2/5. Særutskrift fra Vadsø kommunestyres forhandlingsprotokoll, 23.10.1976 og *Finnmarken* 21.10.1976.

³⁷ *Finnmarken* 23.10.1976 og F/I: 2/5. Brev fra NFF til Vadsø formannskap, 24.10.1976.

³⁸ *Finnmarken* 6.9.1976.

landskapsarkitekt Kaarina Aas sitt "[f]orslag til innvandrerparken og byens torg" i *Finnmarken*.³⁹ Her var monumentet tegnet inn som midtpunkt i et større parkanlegg, mens det aldri ble publisert eller fremvist noen tegninger for ytrebyalternativet.

Monumentet ble fra starten satt inn i et nordkalottperspektiv. Dette ble ytterligere betont i siste runde av prosessen med å skaffe finansiering og var også med på å fremme en plassering i sentrum av byen. I lokalsamfunnet ble plasseringen av monumentet også diskutert blant annet i form av leserbrev i lokalavisa. Mange mente at "gammelkvenene" som alltid hadde "gått med lua i hånda" i midtbyen burde få sitt monument plassert i sitt eget miljø og at en slik plassering ville være mer riktig. Monumentkomiteen så imidlertid for seg at det innebar en enda større anerkjennelse av kvenene og deres betydning for byen med en plassering i Midtbyen.⁴⁰

Monumentet innebar, jmf Anne Eriksen, en stedliggjøring av historien som både åpner for en "intellektuell forenkling, men samtidig en opplevelsesmessig forsterkning" (Eriksen 1999:92 og 2001). Her ble stedet ble gitt ny identitet gjennom de aktiviteter og hendelser som oppsettingen av monumentet medførte. (jmf Slettan 1999, Garnert 1994 og Greve 1999). Historien ble knyttet til et konkret sted som ikke hadde noen spesiell betydning for selve hendelsen eller den historiske epoken det refereres til. Plassering i Midtbyen innebar at monumentet ble flyttet fra det som tradisjonelt hadde vært en kvensk bydel til en norsk bydel. Om monumentet hadde blitt plassert i Ytrebyen ville det bidratt til en anerkjennelse og styrking av dette områdets autentisitet som et kjerneområde for kvensk kultur. Ytrebyen kunne fått legitimitet som minnested sammen med det planlagte museet. Lokalisering i sentrum medførte en annen betydning for området og monumentet. Midtbyen som tradisjonelt hadde vært et norsk bosettingsområde, ble nå ved hjelp av monumentet erobret av de finskspråklige innvandrerne og deres etterkommere. Plasseringen foran fylkesbygget i sentrum av Vadsø medførte at byen fikk et nytt parkområde og et nytt landemerke. Stedet ble viktig for monumentet og monumentet for stedet. Hadde monumentet blitt plassert der det opprinnelig var tenkt ville det fått en mindre sentral plassering i byen. Nå ble det et monument for Vadsø by – og ikke bare den bydelen kvenene tradisjonelt hadde bosatt seg i.

³⁹ *Finnmarken* 2.10.1976. I artikkelen ble det understreket at arkitekten var fra Kemi i Finland, men at hun var gift og bosatt i Norge, for på den måten å gi planene ytterligere legitimitet – det var en finsk innvandrer som hadde tegnet parken for monumentet.

⁴⁰ Samtale med Arvid Sveen 26.02.07.

Symbolikk

Maurice Halbwachs har påpekt ethvert samfunns behov for kollektive minner og monumentet i Vadsø kan betraktes som et slikt kollektivt minne (Halbwachs 1992). Fortiden ble mobilisert for å skape et varig minne for ettertida og var et resultat av et ønske om å fremheve innvandringa som en viktig epoke i historien. I tillegg til oppdragsgivernes formål, innarbeidet kunstneren sin versjon av symbolikken i utforming av monumentet. I *Finnmarken* ble det, på dagen for avdukingsseremonien, publisert en artikkel hvor det ble redegjort for kunstnerens symbolikk i monumentet. Både Samuli Paulaharju og Kurt Matti Wallenius sine bøker om Nord-Norge skal ha vært viktige inspirasjonskilder for kunstneren gjennom hele prosessen. I kunstnerens egen fortelling har alle elementene i monumentet fått en bestemt betydning. Monumentets sokkel ble laget av finsk granitt med en sort kile som ”kløyver” fronten i to. Dette skulle symbolisere ”finlenderen som gjennom svart nød blir tvunget til å søke inn i det nordlige Norge – det harde og karrige landet.”⁴¹ I monumentet er finlenderen representert ved en gammel mann med en spade i hånden. Spaden skulle symboliseres at det var ”han og hans likesinnede som kom med jordbrukskunnskapene til Finnmark.”⁴²

Kunstneren har også gjort et poeng av at de finske innvandrerne tilpasset seg området og ressursene der: ”De brøt ny jord, de bar opp tare og tang fra strendene. De kultiverte og gjødslet jorden ved hjelp av landets egne ressurser. Lua han bærer er derfor en typisk fiskerlue”.⁴³ Den gamle mannens blikk er rettet mot datteren og barnet hun holder. Barnet skal representere framtida. Kvinnens mann og barnets far er plassert bakerst av personene i monumentet og skal være en norsk fisker som skuer utover havet. På den måten symboliserer dette ekteskapet også integrering av innvandrerne og de nære båndene mellom Norge og Finland. Men ambisjonene i monumentet går enda lengre: ”Ankeret som er plassert bak, symboliserer at finlenderne til slutt kastet anker. De slo seg ned her i Finnmark.”⁴⁴ Familien i monumentet representerer tre generasjoner og symbolisere generelle aspekter som innvandring, næringstilpassning, integrering og framtid.

Meningsdimensjonene som kunstneren har lagt inn, åpner for muligheter til å se monumentet som et uttrykk for kulturelle prosesser som har foregått over tid. De ulike elementene og symbolikken i monumentet strider ikke mot, men sammenfaller med den allmenne oppfatningen av de finske innvandrerne eller den kvenske kulturen. Kvenene ble ansett som

⁴¹ *Finnmarken* 18.6.1976.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

hardt arbeidende og som med monumentet fikk anerkjennelse for sin innsats. Monumentet har et uttrykk som både representerer nød, slit og hardt arbeid. Denne karakteristikken av menneskers vandring på Nordkalotten, som resultat av dramatiske hendelser, er med på å underbygge den seiglivede forestillingen om at kvensk historie er preget av katastrofefortellinger (Niemi 2003a:43). Kunstnerens arbeid og fortelling om hvordan monumentet ble til er óg omtalt som smertefull:

”Det er vel få monumenter som er «født i smerte» som innvandrerm Monumentet i Vadsø. Brann og arbeidsuhell, beinbrudd og transportvansker har bragt kunstneren Ensio Seppänen mange ganger til randen av fortvilelse. Hans følsomme sinn har fått tårene til å renne uhemmet. Hardest følte han da to steinblokker lå knust ved sokkelen i Tollbugata i Vadsø. Fullstendig sammenbrudt var han i ferd med å gi opp. Han «fryktet» ikke minst nordmennes reaksjon og en tordentale av maaherra, fylkesmannen. Men så skjedde det at alle som søkte ham, bare viste ham vennlighet. Den som også denne gangen løste floken var fylkesmannen som bare hadde trøst å gi og ingen bebreidelse.”⁴⁵

Fortellingen om kunstnerens fortvilelse og uhell ga monumentet en ytterligere meningsdimensjon. Seppänens atelier brant og forsinket produksjonen i lang tid. Så falt han ned under støpingen av sokkelen og knakk foten. I tillegg ble deler av sokkelen ble knust under reisingen av monumentet. Hendelsene forsterket dermed monumentets symbolverdi, ved at det kom til og ble produsert ”i smerte”, både i fysisk og overført betydning.

Avduking og tre statsoverhoders møte

Ved oppsetting av monumentet var en avdukingsseremoni en viktig prosess for å delaktiggjøre hele samfunnet i det kollektive minnet og dets budskap (Eriksen 1999:99). 18.-19. juni i 1977 var det klart for avdukingsseremoni i Vadsø. Dette var en stor begivenhet, samtidig var det kanskje en enda større hendelse at tre statsoverhoder fra Norge, Sverige og Finland skulle møtes i Vadsø for første gang på Nordkalotten. Både norsk og finsk presse omtalte arrangementet som en folkefest og ”[e]n av århundrets begivenheter på Nordkalotten”.⁴⁶ Det var lagt opp til et omfattende program med høytidelig avduking, festmøte og festmiddag på lørdag og gudstjeneste og kirkekaffe på søndag. Etter endt program

⁴⁵ *Finnmarken* 18.6.1977; se også F/I: 3/5.

⁴⁶ *Ukeslutt* 18.6.1977; *Finnmark Dagblad* 18.6.1977; *Nordlys* 18.6.1977.

i Vadsø skulle Kong Olav og Kong Carl Gustav reise videre til Kirkenes og Nordkapp, mens Uhro Kekkonen skulle reise videre til Bugøynes for å treffe lokalbefolkningen der. På grunn av Kong Olav, Kong Carl Gustav og Kekkonens tilstedeværelse under arrangementet var oppmøtet av pressefolk, både norske og finske, stort. Lokalavisene i Finnmark dekket i likhet med riksdekkende aviser hele begivenheten. Arrangementet ble omtalt i positive ordelag med særlig fokus på de tre statsoverhodenes besøk i landsdelen, og i *Arbeiderbladet* begivenheten beskrevet som ”17. mai for tre land.”⁴⁷

Men ikke alle var udelt positive til den planlagte seremonien. Under den tidligere omtalte plasseringsdebatten i kommunestyret, skal en av representantene fra NKP ha hevdet at både størrelsen på monumentet og den planlagte avdukingen var et uttrykk for ”gigantomani”.⁴⁸ Verken representanter fra NFF eller monumentkomiteen var enige i denne beskrivelsen og forsøkte å dementere utsagnet i ulike avisinnlegg i *Finnmarken*, men betegnelsen gigantomani festet seg likevel i den videre debatten.⁴⁹ Lokallaget til SV i Vadsø fant denne beskrivelsen passende, og i partiavisa ble avdukingsarrangementet kritisert for å være misbruk av ressurser, og at arrangementet ikke var rettet mot det brede lag av folket.⁵⁰ Det ble særlig lagt merke til i riksdekkende aviser at Vadsø SV i samme avis skrev at ”ikke så rent få kostet på seg et aldri så lite skadefro smil den ettermiddagen uhellet skjedde.”⁵¹ Uhellet som det vises til var da sokkelen ble knust under monteringen av monumentet, noe SV framstilte som til pass for monumentkomiteens stormannsgalskap. Denne kritikken ble reist de siste dagene før avdukingen, men fikk verken særlig støtte eller noen innvirkning på selve arrangementet.

Arrangementet – et minne om minnestedet?

Monumentkomiteen hadde i samarbeid med Vadsø kommune lagt ned en stor innsats for at avdukingsarrangementet skulle bli en folkefest for de mange tilreisende (i ettertid beregnet til ca 4000 mennesker) og byens borgere. Denne begivenhetsrike helgen skulle bli et minne i seg selv. Det ble arrangert gammeldansfest, ungdomsfest, fotballkamp, flyoppvisning med fallskjermhopping og finske seilere var invitert for å demonstrere seilspport. I tillegg ble det lagt ned mye arbeid for å få det praktiske til å fungere under arrangementene. I gymsaler og kantiner ble det lagt til rette for bespisning, og det ble etablert egne plasser for camping. Røde

⁴⁷ *Arbeiderbladet* 20.6.1977.

⁴⁸ *Finnmarken* 23.10.1976. Ifølge Norsk Ordbok, Kunnskapsforlaget 1998, er gigantomani: ”Det å legge overdreven vekt på størrelsen.”

⁴⁹ Se *Finnmarken* 23.10.1976; *Finnmarken* 9.11.1976.

⁵⁰ Partiavisa for Sv sitt lokallag i Vadsø, fra juni 1977.

⁵¹ Sitatet er gjengitt i *Adresseavisen* 17. 6. 1977. Se også: *Aftenposten* 16. 6.1977; *Finnmark Dagblad* 18.6.1977.

kors var involvert og stilte med døgnkontinuerlig beredskap. Det ble opprettet et eget informasjonskontor og et pressesenter. Politiet oppfordret folk om å ikke kjøre inn i ”kjerneområdet” på lørdagen.⁵² Ifølge *Norsk ukeblads* utsendte journalist ble begivenheten uforglemmelig: ”Folkefesten i dagens anledning vil aldri bli glemt av oss «søringer» som fikk være med.”⁵³ I tillegg var man imponert over forberedelsene: ”Hus ble malt, gater vasket, flaggstenger reist, bilvrak kjørt bort, byens borgere åpnet gjestfritt sine hus for tilreisende, ja, om det så var været så viste det seg fra sin beste side.”⁵⁴ Men dagen etter at avdukingshøytidlighetene var over startet et forferdelig uvær med snø og vind, helt uvanlig for årstiden. Den begivenheten ga de tre statsoverhodene og andre gjester en minnerik retur med en kraftig snøstorm i midten av juni.

Avduking og de øvrige arrangementene bidro til både det kollektive og det individuelle minne. For eksempel ble det tatt mange hundre gruppebilder foran monumentet etter at avdukingshøytidligheten var overstått. Fotografen Arvid Sveen var blitt engasjert av monumentkomiteen for å dokumentere begivenhetene. I Kirkenes ga de tre statsoverhodenes besøk opphav til et nummer i byens revy året etter. Ennå i dag fortelles det historier som relateres til begivenheten. For eksempel blir det av lokalbefolkningen i Vadsø fortalt at veien på finsk side av Tanaelva først ble oppgradert etter at Kekkonen hadde erfart den dårlige standarden på sin reise til byen. Siden det var første gangen at de tre statsoverhodene møttes i Finnmark, ble det også etablert et offisielt minne over begivenheten. Ved siden av kirka, i nærheten av monumentet, ble en «kongestein» reist med alle tre sine signaturer innrisset. Men i likhet med reisingen av monumentet gikk ikke alt som det skulle, steinen som skulle brukes var av for dårlig kvalitet og måtte erstattes med en ny.⁵⁵ I tillegg til minnesteinen ble det laget flere suvenirer eller minneprodukter. Det ble produsert en egen minnemynt, en miniatyrmodell av monumentet, en medalje til et skolemusikkstevne og Samvirkelaget i Vadsø fikk laget et minnefat med monumentet som motiv.⁵⁶ En finsk fotograf kom til Vadsø og laget film om monumentet. NRK radio og tv var på plass og både avduking og minnegudstjeneste ble direktesendt. På den måten ble hendelsene tilgjengeliggjort for de som selv ikke kunne være deltagere i høytideligheten, samtidig som begivenheten fikk nasjonal oppmerksomhet (Fulsås 2003:165-166). I oktober etter at monumentet var avduket kom det på

⁵² *Finnmarken* 17.6.1977.

⁵³ *Norsk ukeblad* nr 31-1977.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ F/I: 2/5.

⁵⁶ Fatet ble produsert i 400 eksemplarer i et samarbeid med Vadsø-kunstneren Arvid Sveen og Porsgrunn Porselen. Se også *Finnmarken* 21.6.1977; F/I: 2/5.

nytt i medias søkelys. Denne gangen på grunn av manglende innbetaling av merverdiavgift til tollkontoret for innføring av kunstverk direkte fra kunstner i utlandet.⁵⁷ Etter kraftig press fra Anders Aune fikk imidlertid NFF innvilget avgiftsfritak for monumentet.

Et av de noen hundre gruppebildene som ble tatt etter avdukingen. Foto: Arvid Sveen, 1977.

Etnopolitisk mobilisering?

Under avdukingen av monumentet og de påfølgende arrangementene ble det holdt mange taler av både prominente gjester og representanter fra henholdsvis arrangørene og kommunen. Innholdet i de ulike talene gir en indikasjon både på hvordan monumentet ble tolket i samtida og på synet på innvandrerne. De fleste talerne fremhevet innvandringen og dens historiske betydning for Finnmark. Kong Olavs tale var godt forankret i lokalhistorien, noe som ble lagt merke til: ”Kongen er som kjent svært historisk interessert og sitter inne med kunnskaper som mang en historiker kunne misunne ham. Det kom tydelig frem i talen han holdt under høytidligheten.”⁵⁸

I talene ble de som skulle hedres i hovedsak omtalt som innvandrere, finner eller finlendere. Kong Olav brukte imidlertid betegnelsen kvener: ”Først lang tid etter kom den store

⁵⁷ *Sør-Varanger avis* 20.10.1977; F/I: 4/5. Brev fra Tollvesenet til NFF 13.10.1977.

⁵⁸ *Norsk ukeblad* nr 31-1977.

innvandring fra Finland av folk som nordmennene alt fra 800-årene hadde kalt kvener. De talte et sprog vidt forskjellig fra norsk, men i slekt med samisk”.⁵⁹ Kekkonen brukte også denne betegnelsen i sin tale og understreket at ”[i] norsk-finskt samarbeide har nu oppførts ett minnesmärke för dessa invandrare, kvänerna.”⁶⁰ På 1970-tallet hadde ennå ikke den etnopolitiske mobiliseringen blant innvandrernes etterkommere startet, og kvenbetegnelsen hadde i hovedsak vært brukt som et utgruppenavn. Den norske kongens og den finske presidentens bruk av betegnelsen kven var i tråd med datidas oppfatning av begrepet og ble brukt på lik linje som finlendere eller finskspråklige innvandrere. Men bruken av betegnelsen kven i talene medførte likevel en anerkjennelse fra offentlig hold.

Innvandrerne tilpassning til sitt nye hjemland ble kommentert i talene. Kong Olav tok opp innvandrernes valgmuligheter: ”To tendenser gjør seg normalt gjeldene blant innvandrere, to tendenser som kan løpe side om side og vel forlikes, men som også kan kollidere og skape konflikt.”⁶¹ Han henviste her til at innvandrerne kunne velge mellom å bli integrert i landet de kom til eller å opprettholde og bevare språk og kultur. Videre konkluderte han med at ”[b]egge disse tendensene har gjort seg gjeldene i Finnmark. Det man kan se, er at finnene har hatt lettere for å gå opp i den norske befolkningen enn samene.”⁶² Her ble det antydning at de finske innvandrerne ble mer integrert i den norske samfunnet enn den samiske befolkningen. Utsagnet kan også tolkes som en brodd mot den pågående samiske organisering og identitetskamp. Anders Aune trodde at oppsetting av monumentet kunne bli en potensiell kilde til konflikt mellom den norske, samiske og kvenske befolkningen. I sin tale forsøkte han å komme eventuelle slike konflikter i forkjøpet.⁶³ Han understreket, etter å ha rost innvandrerne for deres innsats for Finnmark, at det ikke bare er:

”finnene som har gjort gagns arbeid i Finnmark de siste 150 år. Det er ikke mannjevning vi er ute etter. Alle grupper har gjort sitt, hver på sin plass. Og nettopp i bevisstheten om egen innstas og eget verd et det at også nordmenn og samer er med og reiser dette minnesmerke.”⁶⁴

⁵⁹ F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.

⁶⁰ F/I: 4/5. Urho Kekkonens tale ved avdukingsfesten.

⁶¹ F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.

⁶² Ibid.

⁶³ Intervju med Anders Aune 4.5.2007.

⁶⁴ F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aunes tale under festmiddagen.

Men i talene ble det også bemerket at det var ønskelig med en bevaring av det kulturelle mangfoldet i Finnmark. Kong Olav uttalte at myndighetene var "[...] villige til å støtte innvandrerne i deres strev for å holde den gamle kulturen i hevd."⁶⁵ Kekkonen nevnte spesielt betydningen av bevaring av kulturelle og språklige særtrekk:

"Det nu avtäckta Kvänmonumentet är sålunda förutom en hyllning till det finska nybyggjarfolket och deras efterkommande även en symbol för det sätt på vilket varje minoritet i vart och ett av Nordkalottländerna med stöd av statsmakten kan bevara sina egna särdrag och kulturella traditioner samt odla sitt eget språk."⁶⁶

Disse uttalelsene var oppsiktsvekkende i en tid da fornorskningspolitikken var avsluttet, og norske myndigheter førte en nærmest non-policy holdning overfor denne gruppa. Den tidligere fornorskningspolitikken var heller ikke et tema i talene. Anders Aune snakket om de finskspråklige barnas problemer i skolen, men samtidig understreket han innvandrernes bestrebelser på å bli norske: "[m]en foreldrene ville at norsk skulle de lære og nordmenn skulle de bli! Det ble de da også, så godt som noen."⁶⁷ Disse uttalelsene kan tolkes dit hen at oppsettinga av monumentet representerte et grunnlag for eller en kime til konflikt mellom den norske, samiske og kvenske befolkningen. Slike konflikter kommer ikke til uttrykk i aviser fra denne perioden, men det utelukker likevel ikke at de kan ha vært tilstede i lokalsamfunnet.

I ettertid har Aune gitt uttrykk for at monumentet ikke var planlagt eller satt opp med den hensikten å skulle revitalisere kvensk kultur. I et intervju i mai 2007 uttalte han at: "[d]et har aldri vært aktuell politikk".⁶⁸ Selv om det ikke var en bevisst strategi underveis i prosessen, fikk fokuset på og anerkjennelsen av innvandrerne og deres etterkommere delvis den virkningen. Gjennom monumentet ble problemstillinger omkring innvandring og kveners bakgrunn løftet frem.

Samhørighet og brorskap

Monumentets mening og betydning i samtida ble nevnt av de mange talerne. Anders Aune var som de andre opptatt av monumentets samfunnsrelevans og ønsket at det skulle bli en inspirasjonskilde for fremtidig kontakt og samarbeid på Nordkalotten og poengterte det i sin

⁶⁵ F/I: 4/5. H. M. Kong Olavs tale ved avdukingen.

⁶⁶ F/I: 4/5. Urho Kekkonens tale ved avdukingsfesten.

⁶⁷ F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aunes tale under festmiddagen.

⁶⁸ Intervju med Anders Aune 4.5.2007.

tale: ”Monumentet retter seg imidlertid ikke bare mot fortiden, men like mye mot nåtid og framtid”.⁶⁹ Kong Olav avduket monumentet med å be om at monumentet skulle ”for all tid stå som et symbol på svundne og fremtidige tiders brorskap og samhørighet mellom våre tre land mot det ytterste nord.”⁷⁰ Denne avslutningen ble lagt merke til og brukt i avisoverskrifter som ”samhørighet og brorskap i nord” og ”et symbol på samhørighet” i omtalen av avdukingen.⁷¹ Ordfører Roger Jenssen i Vadsø understreket dette poenget ytterligere ved å si at monumentet skulle være ”et symbol på det nære vennskap og naboskap knyttet sammen med blodets bånd.”⁷² Han henviste til at befolkningen i Finnmark følte seg sterkt knyttet til Finland og Sverige gjennom slektsbånd. Både Kong Carl Gustav og Kekkonen talte om hva innvandringen hadde betydd og hva den ville komme til å bety for videre samarbeid og utvikling på Nordkalotten, mens Statsråd Bjartmar Gjerde i sin tale var særlig opptatt av å fremheve viktigheten av det gode samarbeidet mellom de tre landene i forbindelse med eventuell olje- og gassutvikling utenfor kysten av Nord-Norge. Samtidig understreket han at man i Norge ikke ønsket en ny innvandring som følge av et fremtidig oljeeventyr. Begrunnelsen var at det ikke var ønskelig med en svekkelse av bosettingen nord i Finland eller nord i Sverige.⁷³ Denne uttalelsen må ses i lys av at norske myndigheter hadde innført innvandringstopp i 1975, for å regulere arbeidsinnvandringen (Brochmann 2003:139-140). Innholdet i de ulike talene indikerte at både monumentet og avdukingsarrangementet ble oppfattet som en anerkjennelse av den tidligere samhandlingen på Nordkalotten, og som en ”brekkstang” for videreutvikling av denne.

Monumentet i Vadsø – et sted for kollektivt minne?

Ved utforming og oppsetting av Innvandrermønumentet/kvenmønumentet ble erindringer fra fortiden materialisert. Mønumentet understreker Halbwachs sitt poeng om at et samfunn trenger kollektive minner som er fundert på det sosiale minnet. Gjennomgangen av opphav og tilblivelsesprosess viser hvordan ulike aktører stod sammen i realiseringen av prosjektet som hadde til hensikt å konstruere et mønument for de finskspråklige innvandrerne og for lokalsamfunnet. Innvandrerne og deres etterkommere, som var representert gjennom NFF, hadde som hovedmål å fremheve og sette denne gruppen på dagsordenen. Norske myndigheter støttet opp om prosjektet, gjennom både kommune og fylket i mønumentkomiteen. Mønumentets formål var hovedsakelig å hedre en bestemt gruppe, men

⁶⁹ F/I: 4/5. Fylkesmann Anders Aune sin tale under festmiddagen.

⁷⁰ F/I: 4/5. H.M. Kong Olavs tale ved avdukingen.

⁷¹ *Adresseavisen* 20.6.1977; *Tromsø* 20.6.1977.

⁷² F/I: 4/5. Ordfører Roger Jenssens tale.

⁷³ *Finnmarken* 21.6.1977; F/I: 4/5. Statsråd Bjartmar Gjerdes tale ved kommunens lunsj.

også å fremme samarbeid på Nordkalotten og å fokusere på Finnmark i nasjonal sammenheng. Både Sverre Nilssen og Anders Aune, som begge var viktige aktører i denne prosessen, har særlig antydnet dette i ettertid (Nilssen 1990:103-106 og intervju med Aune 4.5.2007). Formål med monumentet endret seg ikke vesentlig i prosessen, men aktørene i monumentkomiteen bidro til at det ble en mer omfattende sak enn opprinnelig planlagt. Monumentreisningen kan tolkes som et uttrykk for samtidas disponeringer og behov (jmf. Eriksen 2001 og Nora 1996). For eksempel ble avdukingsbegivenheten med nærværet av de tre statsoverhodene kanskje mer betydningsfull i seg selv, enn monumentet i junidagene i 1977. Monumentet og stedet ble et minne over den store avdukingsbegivenheten og de tre statsoverhodenes møte. Denne folkefesten og pengeinnsamlingen i forkant bidro til en demokratisering av monumentet, her ble alle som ønsket det deleiere. Det ser ut til at det var sterk konsensus om oppsettingen av monumentet, men det var derimot stor uenighet om hvor monumentet skulle plasseres. Denne striden handlet særlig om samtidas bruk og strategier for de ulike bydelene i Vadsø og hvor historien skulle stedliggjøres. Den endelige og fremtredende plasseringen i Vadsø by kan tolkes som en større anerkjennelse av de finskspråklige innvandrerne og minnene som monumentet refererte til. Som Anne Eriksen påpeker var monumentet med på å fysisk erobre og holde et sted (Eriksen 1999). Men Innvandrermonumentet/kvenmonumentet er ikke lengre det eneste i dette området i Vadsø. Det kommet flere monumenter til, selv om ingen har fått en like dominerende plassering. Tolkningene av monumentet eller stedet er således verken fastlagt eller erobret.

Den ensidige fokuseringen på de finskspråklige innvandrernes innsats og positive betydning som oppsettingen av monumentet medførte, må ses i lys av samtidas behov for å hedre en gruppe som hadde vært gjenstand for en fornorskingsprosess over lang tid. Som mange andre monumenter eller minnesmerker har også dette en tendens til å forsøke å forsones, harmonisere, sentimentaliseres og heroiseres fortida (Fulsås 2003:174). Denne formen for *Erinnerungskultur* var med på å undertrykke andre historiske hendelser (jmf. Assmann 2006 og Nora 1996). Verken de norske myndighetenes strenge fornorskingspolitikk, innvandrerne som ikke klarte seg i Finnmark, emigreringen til Amerika eller de samiske eller norske innbyggernes innsats ble fremhevet. Dermed kan monumentet ses på som et politisert minne, hvor det satt fokus på en utvalgt episode av historien. Monument var et velegnet medium for å skape oppmerksomhet og posisjon, men det er problematisk å se på det som et uttrykk for etnopolitisk mobilisering (jmf Assmann 2004). Denne problematikken var ikke begrepsfestet på samme måte på 1970-tallet som i dag, men oppmerksomheten og forståelsen var åpenbart

til stede. På tross av at oppsettingen av monumentet ikke var ment som et bevisst bidrag til revitalisering, fikk prosessen likevel denne effekten. I løpet av den syv år lange skapelsesprosessen ble de finske innvandrernes innsats som hardt arbeidende bønder og fiskere gitt anerkjennelse i oppropene i forkant, i talene og i avisoppslag i etterkant av avdukingen. Ved hjelp av denne prosessen fikk denne gruppa og deres etterkommere politisk stemme og makt. Monumentet ble viktig i etableringa av et kollektivt minne om denne innvandringen til Finnmark både lokalt og nasjonalt.

I dag markeres ikke monumentet med faste ritualer eller minnehøytidligheter. Men ved spesielle anledninger, sist ved kronprinsparets besøk i 2005, blir det lagt ned blomster. Selve datoen for avdukingen har imidlertid blitt markert, 18. juni 2002 ble 25 års dagen feiret med blant annet tale ved Anders Aune. Fem år seinere ble monumentets 30-års jubileum feiret under de finske kulturdagene arrangert av Finskforbundet. Norske kveneres forbund har brukt fotografier av monumentet både på sine hjemmesider, brosjyre og på forsiden av en seminarpublikasjon.⁷⁴ Finskforbundet og Norske kveneres forbund står mot hverandre i sin fortolkning av de finske innvandrene og etnisitet, men begge organisasjonene bruker likevel monumentet i dag som et symbol i sin virksomhet. Dette forteller at Innvandrermemorialen/kvenmemorialen stadig åpner for tolkninger - i et samspill mellom memorialen og menneskene som tar det i bruk.

Referanser

Aronsen, Peter 2005. "Monument i historiekulturer: föränderlig mening i klassisk ram", i *Tidsskrift for kulturforskning*, 1-2, s. 5–29.

Ascheoug og Gyldendal 1985. *Store norske leksikon*, Kunnskapsforlaget, Ascheoug og Gyldendals Forlag, Oslo.

Assmann, Aleida 2004. *Tid och tradition. Varaktighetens kulturella strategier*, Bokförlaget Nya Doxa.

Assmann, Jan 2006. *Religion and Cultural Memory*. Stanford University Press, California.

Aune, Anders 1996. *Kongens mann i nord*, Oslo, Ascheoug, Trondheim.

Brochmann, Grete 2003. "I globaliseringens tid. Del II 1975-2000". I Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk innvandringshistorie*, bd 3, Pax forlag, Oslo, s. 137–160.

⁷⁴ I løpet av 2007 har NKF endret sin grafiske profil på nettsider og brosjyre, i den prosessen ble fotografiet av Innvandrermemorialen/kvenmemorialen fjernet og erstattet med et fotografi av et par i kvendrakt, <http://www.kvener.no/>

- Eriksen, Anne 1999. *Historie, minne og myte*. Pax forlag, Oslo.
- Eriksen, Anne 2001. "Omsuset af erindringer..." Om dialogen mellom historie og minne", I Trond Thuen (red.) *Fortidsforståelser*, Kulturstudier nr 18, s. 33–47.
- Eriksen, Anne 2004. "Polarheltene – minner og monumenter". I Drivenes, Einar-Arne og Harald Dag Jølle (red.) *Norsk Polarhistorie*, bd 1, Gyldendal, Oslo, s 345–289.
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi 1981. *Den finske fare*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Fulsås, Narve 2003. *Havet, døden og været. Kulturell modernisering i Kyst-Norge 1850-1950*, Samlaget, Oslo.
- Garnert, Jan 1994. *I dialog med historien. Om samtid och sjöfartshistoria i skärgårdsbyen Marum*. Sjöhistoriska museet, Stockholm.
- Greve, Annikken 1999. "Dette bestemte stedet. Om stedets krav på egen identitet". I Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Olav Svein Stugu (red.): *Stedet som kulturell konstruksjon*. Trondheim, Skriftserie fra historisk Institutt, nr 27, s. 21–32.
- Halbwachs, Maurice (1952) 1992. *On collective memory*. University of Chicago, Chicago & London.
- Megard, Bjørn Olav 1999. *Kvener og Finskætta: En undersøkelse av betegnelsen "kvener" og "etterkommere etter finske innvandrere" i politisk diskurs og i utforming av identitetstilknytning*, hovedfagsoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Niemi, Einar 1987. "Nord-norsk lokalhistorie - kulturaktivitet, vitenskap og politisk redskap". I *Heimen* nr 24, s. 58–72
- Niemi, Einar 1989. "Norsk lokalhistorie på 1970- og 1980-tallet – paradigmeskifte eller kontinuitet?" I *Heimen* nr 26, s. 195–204.
- Niemi, Einar 1991. "Kven - et omdiskutert begrep." I *Varanger årbok*, s. 120–137.
- Niemi, Einar 2000. "Kvenforskningen: Et forskningshistorisk perspektiv". I Teemu Ryymin og Elin Karikoski (red.): *Kvensk forskning, rapport fra kvensemminaret ved Universitetet i Tromsø, mai 2000*, s. 7–30.
- Niemi, Einar 2003(a). "Kvenene – fra innvandrere til utvandrere". I Reidun Mellem (red.): *Kvensk historie, språk og kultur*, Tromsø, s. 43–58.
- Niemi, Einar 2003(b). "I nasjonalstatens tid 1814-1940, Del I". I Knut Kjeldstadli (red.): *Norsk innvandringshistorie*, bd 2. Pax forlag, Oslo, s. 11–176.
- Nilssen, Sverre 1990. *Redaktør i Grenseland*. Oslo, Tiden Norsk Forlag.
- Nora, Pierre 1996. *Realms of Memory. The Construction of the French past, vol I. Conflicts and Division*, Columbia University Press, New York.

Ryymin, Teemu 2003. *De nordligste finner*” Fremstillingen av kvenene i den finske litterære offentlighet 1800-1939. Avhandling for dr.art., Institutt for historie, Universitetet i Tromsø.

Slettan, Dagfinn 1999. ”Det mangfoldige stedet”. I Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Olav Svein Stugu (red.): *Stedet som kulturell konstruksjon*. Skriftserie fra historisk Institutt nr 27, Trondheim, s. 7–14.

Selberg, Torunn 2002. ”Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscenesette, vandre i og fortelle om fortiden.” I Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historier inn på livet*, Nordic Academic Press, s. 7–30.

Thuen, Trond 2001. ”Fortiden: forståelser, forestillinger, fremstillinger”. I Trond Thuen (red.): *Fortidsforståelser*, Kulturstudier nr 18, s. 5–32.

Young, James E. 1993. *The Texture of Memory. Holocaust Memorials and Meaning*, Yale University Press, New Haven and London.